

Vardų perteikimas verčiant Carlo Collodi'io *Le Avventure di Pinocchio*

Brigita Lukančenko

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Literatūros, kultūros ir vertimo tyrimų institutas
Institute for Literary, Cultural and Translation Studies
Faculty of Philology
Vilnius University
brigita.lukanenko@ff.stud.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-7934-8856>

Rasa Klioštoraitytė

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Literatūros, kultūros ir vertimo tyrimų institutas
Institute for Literary, Cultural and Translation Studies
Faculty of Philology
Vilnius University
rasa.kliostoraityte@ff.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-6347-6423>

Santrauka. Verčiant grožinę literatūrą, vertėjams neretai tenka pasvarstyti, kaip tekste vertimo kalba perteikti personažų vardus, nes vardai dažnai atlieka ne tik įvardijimo, bet ir charakterizuojamąją funkciją, jie gali atskleisti tam tikrą informaciją apie personažą, išryškinti jam būdingą bruožą ar savybę. Šiame straipsnyje analizuojama, kaip Carlo Collodi'io apysakoje-pasakoje *Le avventure di Pinocchio* esantys personažų vardai buvo perteikti vertimuose į lietuvių, lenkų ir rusų kalbas. Nustatyta, kad perteikiant vardus visuose trijuose vertimuose dažniausiai pasirinktas tiesioginis vertimas. Tiksliausiai vardai buvo perteikti vertime į lietuvių kalbą, antras pagal personažų vardų perteikimo tikslumą – vertimas į rusų kalbą, o trečias – vertimas į lenkų kalbą.

Pagrindiniai žodžiai: vaikų literatūra, Carlo Collodi, *Le avventure di Pinocchio*, personažų vardų perteikimas, vertimo būdai

Translation of Character Names in *Le avventure di Pinocchio* by Carlo Collodi

Abstract. Translating character names in fiction can be difficult, as names can perform different functions: not only naming, but also highlighting characteristic features. Translators of fiction have to make certain decisions how to render names in the Target Text and retain the functions and meanings they serve in the Source Text. The aim of this article is to analyse the translation of character names in C. Collodi's *Le avventure di Pinocchio* into Lithuanian, Polish and Russian and to compare the translation strategies chosen by the translators. The results of this analysis show that the most common rendering method in the Lithuanian, Polish and Russian versions was direct translation. Also, it can be concluded that character names were rendered most accurately in their translation into Lithuanian, the second in terms of accuracy of rendering character names is the translation into Russian, and the third – into Polish.

Keywords: children's literature, *Le avventure di Pinocchio* by Carlo Collodi, translation of character names, translation strategies

Įvadas

Versdami grožinės literatūros kūrinius vertėjai susiduria su daugybe iššūkių. Vienas iš jų – personažų vardų perteikimas tekste vertimo kalba. Vaikų literatūroje veikėjai dažnai būna ne tik išgalvoti personažai, bet ir gyvūnai, daržovės, vaisiai, įvairūs daiktai ir pan. Vienas tokių pavyzdžių – žinoma italų rašytojo Carlo Collodi'io (1826 – 1890) apysaka-pasaka apie medinuką Pinokį *Le avventure di Pinocchio*. Šis kūrinys išverstas į du šimtus šešiasdešimt vieną kalbą (UNESCO 2018). Jame veikia ne tik autoriaus sukurti personažai, gyvūnai, bet ir daiktai, be to, kai kurie iš veikėjų turi ne tik vardus, bet ir pravardes, o kiti – ir kelis vardus. Todėl vertėjams dažnai kyla klausimas, kaip perteikti grožiniuose kūriniuose esančius vardus, ar juos tiesiog perkelti į tekstą vertimo kalba, o gal adaptuoti grafiškai, fonetiškai ir morfologiškai, be to, dažnai tenka spręsti, kaip elgtis su išgalvotais vardais: versti ar palikti neverstus. Šio straipsnio tikslas – ištirti, kokie personažų vardų perteikimo būdai pasitelkti Carlo Collodi'io apsakos-pasakos *Le avventure di Pinocchio* vertimuose į lietuvių, lenkų ir rusų kalbas. Juos lygindami galime nustatyti tam tikrus dėsningumus, kurie galėtų padėti vertėjams pasirinkti personažų vardų perteikimo būdą verčiant ir kitus kūrinius.

Analizei pasirinktas kūrinys į lietuvių kalbą pirmą kartą buvo išverstas ne iš italų, bet iš prancūzų kalbos (vertė V. Kamantauskas) ir išleistas 1926 m. Sovietinėje Lietuvoje šis kūrinys buvo išverstas iš lenkų kalbos (vertė A. Liobytė) ir publikuotas 1965 m. (kiti leidimai: 1973 m. ir 1994 m.). Ir tik nepriklausomoje Lietuvoje apysaka-pasaka pirmą kartą buvo išversta iš italų kalbos (2002 m., vertė A. Musteikis, kiti leidimai: 2014 m. ir 2018 m.) (Urba 1996). Į lenkų kalbą ši apysaka-pasaka pirmą kartą buvo išversta 1912 m. (vertė Z. Jachimecka). Vėliau knyga į lenkų kalbą išvertė dar bent dvylika vertėjų (Łukaszewicz 2018: 229). Pirmasis visos apsakos-pasakos vertimas į rusų kalbą pasirodė 1959 m. (vertė E. Kazakevich'ius), po to ji buvo išversta dar kelis kartus.

Siekiant atlikti kuo tikslesnę analizę, personažų vardai tekste originalo kalba surinkti iš C. Collodi'io kūrybos tyrimų centro oficialiai patvirtinto šio kūrinio 1983 m. leidimo. Pavyzdžiai iš vertimo į lietuvių kalbą buvo surinkti iš vienintelio 2002 m. vertimo į lietuvių kalbą, kuris buvo perleistas 2018 m. (vertė A. Musteikis). Kadangi kūrinys į lenkų ir rusų kalbas verstas ne vieną sykį, pavyzdžiai iš vertimo į lenkų kalbą surinkti iš 2002 m. leidimo (vertė H. Kozioł), o į rusų kalbą – iš 2005 m. leidimo (vertė E. Kazakevich'ius). Atliekant tyrimą buvo apsiribota naujesniais leidimais, nes imant pirmuosius arba visus vertimus į tyrimo lauką reikėtų įtraukti ir istorinį kontekstą. Dėl straipsnio apimties šio aspekto atsisakyta. Pavyzdžių analizei pasitelktas kiekybinis, kokybinis ir lyginamasis metodai.

1. Personažų vardų perteikimo verčiant Carlo Collodi'io *Le Avventure di Pinocchio* analizės pagrindimas

Kadangi straipsnyje nagrinėjamas personažų vardų perteikimas vertime, pirmiausia aptariama asmenvardžio samprata, vėliau apžvelgiama personažų vardų klasifikacija, po to gilinamasi į personažų vardų perteikimo būdus. Straipsnyje personažų vardais laikomi tie veikėjų vardai, kurie tekste originalo kalba buvo aptikti bent vieną kartą ir rašomi didžiąja raide.

1.1. Asmenvardžio samprata

Kalbininkė Evalda Jakaitienė nurodo, kad „asmenvardžiai, arba antroponimai, yra žmonių vardai, pavardės, pravardės, slapyvardžiai, o kai kuriose kalbose ir tėvavardžiai“ (Jakaitienė 2009: 267). Toliau aptariami vardai, pavardės ir pravardės, nes analizei pasirinktame kūrinyje slapyvardžių ir tėvavardžių nėra. Visų pirma asmenvardžiai skirstomi į vardus ir pavardes.

Pasak E. Jakaitienės, vardas yra individualus, nepaveldimas asmenvardis, duodamas kiekvienam vaikui gimus (pvz., *Vytautas, Marija*). Pagrindinė jo funkcija – skirti žmones šeimoje ar kitame kolektyve (Jakaitienė 2009: 267). Pavardė yra oficialus asmenvardis, rodantis asmens priklausymą šeimai, giminei, dinastijai (pvz., *Oginskis, Radvila*) (*ten pat*, 268). Be to, pavardė yra grupinis paveldimas asmenvardis (*ten pat*, 268).

Analizei pasirinktame kūrinyje esama ir nemažai pravardžių. E. Jakaitienės teigimu, pravardės yra duodamos, kai neužtenka vardo ir pavardės, „kai reikia žmogų atskirti vieną nuo kito, arba kai kyla noras kokią nors asmenį apibūdinti papildomai“ (pvz., *Barzdonas, Smilga*) (Jakaitienė 2009: 268). Kalbininkė nurodo, kad dažniausiai pravardės suteikiamos pagal tam tikras „žmogaus būdo, išvaizdos, elgesio, gyvenamosios vietos ir kt. ypatybes“, pvz., jeigu žmogus piktas ar pavojingas, jį gali pravardžiuoti *Hitleriu* ar *Giltine* (*ten pat*, 268). Kalbininkas Alvydas Butkus pravardę apibūdina kaip „neoficialų asmenvardį, informuojantį apie kokią nors pravardžiuojamojo ypatybę“ (Butkus 1995: 21). Kaip ir E. Jakaitienė, A. Butkus teigia, kad dažniausiai pravardė yra duodama dėl išskirtinės deotato savybės arba bruožo ir būtent tokios būna pačios kandžiausios ir pašiepiančios (*ten pat*, 23). Tad šiame straipsnyje, remiantis E. Jakaitiene, vardu laikomas individualus asmenvardis, pavarde – asmenvardis, nurodantis į priklausymą šeimai, pravarde – žodis, kuris pavadina personažą pagal tam tikrą jo savybę arba bruožą.

Vaikų literatūros autoriai neretai personažus pavadina charakteronimais. Charakteronimas – tai grožinės literatūros kūrinio veikėjo ar šiaip pramanyto personažo asmenvardis (vardas, pavardė, pravardė), kuris per savo intralingvistines sąsajas su bendriniais žodžiais yra semantiškai „skaidrus“ ir nusako asmens charakterį, kitaip sakant,

atlieka charakterizuojamą funkciją (Vertimo studijų žodynas 2014: 29; plg. Pažūsis 2014: 173 ir Kalashnikov 2006).

1.2. *Personažų vardų klasifikacija*

Suomių mokslininkė Yvonne Bertills išskiria tris grožinėje literatūroje esančių personažų vardų kategorijas:

- a) tradicinius vardus (*conventional personal names*), kuriems priklauso vardai, randami vardų registre, jie neperteikia jokios papildomos informacijos apie žmogui būdingus bruožus;
- b) išgalvotus arba sudarytus vardus (*invented names or coined names*), jiems priklauso vardai, kurie yra sukurti tam tikram kūriniiui ir tame kūrinyje atlieka tam tikrą funkciją;
- c) klasikinius vardus (*classic names*), kuriems priklauso universalūs vardai, jie gali būti siejami su tam tikru būdingu bruožu, tačiau nepriklauso nuo kultūrinio ar lingvistinio konteksto (pvz., literatūrinis vardas *Hamletas* arba istorinis vardas *Cezaris*) (Bertills 2003: 45).

Taigi grožinėje literatūroje gali egzistuoti tikri vardai ir išgalvoti vardai. Vertėjas, suskirstęs kūrinį rastus personažų vardus pagal šias kategorijas, vienus vardus galės rasti vardų registre ir patikrinti atitikmenis vertimo kalboje, o norėdamas tiksliai perteikti išgalvotus arba sudarytus vardus turės pasirinkti tam tikrą vertimo būdą.

1.3. *Personažų vardų perteikimo būdai*

Yra įvairių personažų vardų perteikimo būdų. Vieni gali būti parankesni verčiant iš vienos kalbos, kiti – iš kitos. Ne viena ir personažų vardų perteikimo būdų klasifikacija. Kai kurios jų smulkesnės, kitos – stambesnės.

Į personažų vardų perteikimą grožinės literatūros vertimuose gilinęs portugalų tyrinėtojas Lincoln'as Fernandes'as tyrė, kaip vardai perteikiami iš anglų kalbos į portugalų kalbą. Jis išskyrė šiuos personažų vardų perteikimo būdus: vertimą¹ (*rendition*); perkėlimą (*copy*); transkripciją (*transcription*); pakeitimą (*substitution*); atkūrimą (*recreation*); praleidimą (*deletion*); pridėjimą (*addition*); transpoziciją (*transposition*); fonologinį pakeitimą (*phonological replacement*); keitimą tradiciniu atitikmeniu (*conventionality*) (pl. žr. Fernandes 2006: 50-55).

Apie personažų vardų perteikimą rašęs belgų tyrinėtojas Jan Van Coillie'as ypač daug dėmesio skyrė vardų perteikimui būtent vaikų literatūros vertimuose. Šis tyrinėtojas pateikė tokius personažų vardų perteikimo būdus: nevertimą, atkūrimą, ko-

¹ Čia ir toliau terminus lietuvių kalba siūlo straipsnio autorės.

pijavimą (*non-translation, reproduction, copying*); nevertimą ir papildomą paaiškinimą (*non-translation plus additional explanation*); asmenvardžio pakeitimą bendriniais daiktavardžiais (*replacement of a personal name by common noun*); fonetinę arba morfologinę adaptavimą (*phonetic or morphological adaptation to the target language*); pakeitimą tradiciniu atitikmeniu (*replacement by a counterpart in the target language (exonym)*); pakeitimą originalo kalbos kultūroje labiau žinomu vardu arba tarptautiniu tą pačią funkciją atliekančiu vardu (*replacement by a more widely known name from the source culture or an internationally known name with the same function*); pakeitimą kitu vertimo kalbos vardu (substitucija) (*replacement by another name from the target language (substitution)*); vertimą (kai vardas turi tam tikrą konotaciją) (*translation (of names with a particular connotation)*); pakeitimą vardu, kuris turi kitą arba papildomą konotaciją (*replacement by a name with another or additional connotation*); praleidimą (*deletion*) (pl. žr. Coillie, Verschueren 2006: 125–129).

Lincoln'o Fernandes'o arba Jan Van Coillie'o klasifikacijos gali būti labai parankios daugeliu atvejų, ypač jeigu kūrinys didelės apimties ir personažų daug. Tačiau C. Collo-di'io *Le avventure di Pinocchio* personažų nėra daug, todėl pakanka ir bendresnės klasifikacijos, kokia pateikta L. Pažūsis monografijoje *Kalba ir vertimas* (2014). Remdamasis užsienio tyrinėtojais A. Vermeš'u, P. Newmark'u, M. Shuttleworth'u ir M. Cowie'iu, autorius išskiria keturis tikrinių vardų perteikimo būdus, kai kuriuos dar suskirsto ir smulkiau:

1. Perkėlimas į vertimo tekstą ir adaptavimas. Asmenvardžiai gali būti perkelti į vertimo kalbą dviem būdais. Juos galima perkelti ir išlaikyti arba perkelti adaptuoti. Asmenvardžius galime adaptuoti fonetiškai, morfologiškai ir (arba) grafiškai (pvz., *Shakespeare – Shakespeare* (išlaikoma) arba *Shakespeare – Šekspyras* (adaptuojama)) (Pažūsis 2014: 48).
2. Keitimas tradiciniu atitikmeniu (substitucija). Svetimvardis nėra perkeltas į vertimo kalbą, tačiau yra pakeičiamas tradiciniu atitikmeniu, kuris yra labiau žinomas vertimo kalbos skaitytojui (pvz., *Adam – Adomas*) (*ten pat*, 145).
3. Tiesioginis (arba kopijuojamasis) vertimas. Šis perteikimo būdas yra taikomas vardams, kurie sudaryti iš bendrinių žodžių ir yra „semantiškai motyvuoti ir skaidrūs“. Skiriami du šio būdo variantai: tiesioginis vertimas adekvačiuoju vertiniu, kai „darybinė struktūra ir reikšmė atitinka verčiamąjį žodį“ (pvz., *Summer – Vasara*), arba neadekvačiuoju vertiniu, kai yra tam tikri išversto vardo struktūros arba reikšmės neatitikimai (pvz., *Bull's-Eye – Ledinukas*) (*ten pat*, 165).
4. Modifikavimas. Šis vardų perteikimo būdas taikomas rečiausiai. Pasirinkus modifikavimą, originalo kalbos vardu pateikiamas vertimo kalbos pakaitalas, kuris visiškai arba tik iš dalies yra susijęs su originalo kalbos vardu. Šis būdas aprėpia tokius vertimo būdus kaip praleidimas, pridėjimas ir generalizacija (pridėjimo pavyzdys: *Mrs. Higginbotham – Gertruda Higinbotem*) (*ten pat*, 213).

Analizės patogumui L. Pažūsio vardų perteikimo klasifikaciją galima apibendrinti taip:

1. Perkėlimas:
  - perkėlimas išlaikant autentišką formą,
  - perkėlimas adaptuojant.
2. Keitimas tradiciniu atitikmeniu (substitucija).
3. Tiesioginis (kopijuojamasis) vertimas:
  - tiesioginis vertimas adekvačiuoju vertiniu,
  - tiesioginis vertimas neadekvačiuoju vertiniu.
4. Modifikavimas:
  - grynasis modifikavimas,
  - pridėjimas,
  - praleidimas,
  - generalizacija.

Taigi atsižvelgus į analizei pasirinktame kūrinyje esančius personažų vardus, nagrinėjant jų perteikimą vertimuose remiamasi L. Pažūsio pateikta vardų perteikimo būdų klasifikacija.

2. Tyrimo rezultatai

C. Collodi'io apysakoje-pasakoje *Le avventure di Pinocchio* rasti 46 personažų vardai. Kaip užsiminta straipsnio pradžioje, kai kurie iš šio kūrinio personažų turi ne tik vardus, bet ir pravardes, taip pat yra tokių personažų, kurie turi kelis vardus. Pavyzdžiui, pagrindinis veikėjas vadinamas tik vardu – *Pinocchio*, o medinuką išdrožęs meistras vadinamas vardu ir pravarde – *Geppetto* pravardžiuojamas *Polendina*. Ne kartą medinukui pagelbėjusi *Mergėlė* šioje knygoje vadinama net keliais vardais: *Bambina*, *Fata*, *Fatina* ir kt. Taip pat esama tokių atvejų, kai veikėjams vardas yra skiriamas pagal profesiją, pvz., *Direttore* (liet. *Direktorius*)². Nagrinėjamame kūrinyje yra tradicinių, išgalvotų ir klasikinių vardų, pvz., itališkas vardas *Antonio* yra tradicinis, *Mangiafoco* – išgalvotas, o *Arlecchino* – klasikinis vardas.

2.1. Kiekybinė analizė

Atlikus kiekybinę analizę nustatyta, kad **vertime į lietuvių kalbą** buvo pasitelkti tokie personažų vardų perteikimo būdai:

² Čia ir toliau žodžių italų kalba vertimai į lietuvių kalbą pateikiami remiantis V.V. Petrausko Italų-lietuvių kalbų žodynu.

- tiesioginis vertimas:
  - 20 atvejų – **adekvačiuoju vertiniu**;
  - 7 atvejai – **neadekvačiuoju vertiniu**;
- perkėlimas:
  - 17 atvejų – **adaptuojant**;
- modifikavimas:
  - 1 atvejis – **grynasis modifikavimas**;
  - 1 atvejis – **generalizacija**;
  - 1 atvejis – **pridėjimas**.

Kaip aiškėja iš šių duomenų, perteikiant personažų vardus į lietuvių kalbą dažniausiai pasitelktas **tiesioginis vertimas** (27 atvejai), antras pagal dažnumą – **perkėlimas** (17 atvejų), rečiausiai taikytas **modifikavimas** (3 atvejai), nepasitelktas keitimas tradiciniu atitikmeniu (substitucija).

Vertime į lenkų kalbą buvo pasitelkti tokie personažų vardų perteikimo būdai:

- tiesioginis vertimas:
  - 18 atvejų – **adekvačiuoju vertiniu**;
  - 8 atvejai – **neadekvačiuoju vertiniu**;
- modifikavimas:
  - 4 atvejai – **grynasis modifikavimas**;
  - 2 atvejai – **generalizacija**;
  - 4 atvejai – **praleidimas**.
- perkėlimas:
  - 2 atvejai – **išlaikant autentišką formą**;
  - 7 atvejai – **adaptuojant**;
- keitimas tradiciniu atitikmeniu (substitucija): 1 atvejis.

Taigi perteikiant personažų vardus į lenkų kalbą vyrauja **tiesioginis vertimas** (26 atvejai), antras pagal dažnumą – **modifikavimas** (10 atvejų), trečias pagal dažnumą – **perkėlimas** (9 atvejai), o rečiausiai pasirinktas **keitimas tradiciniu atitikmeniu (substitucija)** (1 atvejis).

Vertime į rusų kalbą buvo pasitelkti tokie personažų vardų perteikimo būdai:

- tiesioginis vertimas:
  - 20 atvejų – **adekvačiuoju vertiniu**;
  - 5 atvejai – **neadekvačiuoju vertiniu**;
- perkėlimas:
  - 17 atvejų – **adaptuojant**;
- modifikavimas:
  - 1 atvejis – **grynasis modifikavimas**;
  - 3 atvejai – **generalizacija**.

Tad vertime į rusų kalbą dažniausiai pasirinktas **tiesioginis vertimas** (25 atvejai), antras būdas pagal dažnumą – **perkėlimas** (17 atvejų), rečiausiai taikytas **modifikavimas** (4 atvejai), nepasirinktas keitimas tradiciniu atitikmeniu (substitucija).

Iš kiekybinės analizės rezultatų matyti, kad perteikiant personažų vardus į lietuvių, lenkų ir rusų kalbas dažniausiai buvo pasirinktas tiesioginis vertimas. Manytina, kad toks personažų vardų perteikimo būdas pasirinktas dėl to, kad daug *Le avventure di Pinocchio* personažų vardų sudaryti iš bendrinių daiktavardžių ir yra semantiškai motyvuoti bei skaidrūs.

2.2. Kokybinė analizė

Iš pradžių apžvelkime, ką reiškia pagrindinis nagrinėjamo kūrinio personažo vardas ir kaip jis buvo perteiktas vertimuose į lietuvių, lenkų ir rusų kalbas.

1)

Originalo k.	Vertimas į lietuvių k.	Vertimas į lenkų k.	Vertimas į rusų k.
– Lo voglio chiamar Pinocchio .	– Pavadinsiu Pinokiu (20).	– Može Pinokio (9).	– Назову-ка его Пиноккио (11).

Pinocchio yra iš medžio išdrožtas berniukas. Knygoje pasakojama, kaip iš medienos gabalo, kuris pereina per kelių meistrų rankas, padaroma lėlė vardu *Pinocchio*. Šį vardą galima kildinti iš žodžio *pino* (liet. *pušis*) arba *pinolo* (liet. *pušies sėkla*). Perteikiant vardą į lietuvių, lenkų ir rusų kalbas pasitelktas **perkėlimo (adaptuojant)** būdas. Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, vertime į lietuvių ir lenkų kalbas vardas yra adaptuotas fonetiškai, grafiškai ir morfologiškai. O į rusų kalbą jis perkeltas ir adaptuotas tik fonetiškai ir grafiškai, visame tekste rusų kalba vardas nėra linksniuojamas. Reikia pridurti, kad 1936 m. rusų kalba buvo išleista A. Tolstoj'aus literatūrinė pasaka *Золотой ключик, или Приключения Буратино* (liet. *Buratinas arba auksinis raktelis*) (Urba 1996), o pirmasis C. Collodi'io apysakos-pasakos *Le avventure di Pinocchio* vertimas į rusų kalbą publikuotas 1959 m., tai reiškia, kad adaptuota literatūrinė pasaka buvo išleista anksčiau nei pasirodė pirmasis *Le avventure di Pinocchio* vertimas į rusų kalbą. Nors rusų kalboje jau buvo vardas *Буратино*, vertime į rusų kalbą pagrindinio veikėjo vardas perteiktas kaip *Пиноккио*, o ne *Буратино*. Tikėtina, jog vertėjas nenorėjo vadinti pagrindinio personažo *Буратино* vardu dėl to, kad panašus tik šių dviejų kūrinių siužetas, bet juose veikia skirtingi personažai. Būtų galima pasvarstyti, kodėl nė vienas vertėjas pagrindinio personažo vardo neišvertė tiesioginiu būdu. Veikiausiai dėl to, kad ši apysaka-pasaka yra labai žinoma, be to, daugelis vaikų ir suaugusiųjų atpažįsta šį vardą, tad, tikėtina, todėl ir nenorėta kurti naujo atitikmens.

Toliau palyginkime, kaip kitų *Le avventure di Pinocchio* personažų vardai perteikti vertimuose į lietuvių, lenkų ir rusų kalbas. Atsižvelgiant į kiekybinės analizės duomenis, atliekant kokybinę pavyzdžių analizę stengiamasi pailiustruoti **personažų vardų perteikimo būdų įvairovę** skirtingose kalbose.

2.2.1. *Personažų vardų perteikimas vertime į lietuvių kalbą.* Analizę pradėsi-
me nuo dažniausiai vertime į lietuvių kalbą pasirinkto perteikimo būdo – **tiesioginio vertimo**. Aptarkime, kaip perteiktas *Pinocchio* globėjos vardas.

2)

Originalo k.	Vertimas į lietuvių k.	Perteikimo būdas
– Che cosa comandate, mia graziosa Fata ?	– Ką įsakysite, maloningoji Fėja ? (78).	Tiesioginis vertimas (adekvačiuoju vertiniu)

Vardas *Fata* yra padarytas iš bendrinio daiktavardžio *fata* (liet. *fėja*). Ši veikėja gyvena namelyje prie nedidelio miškelio, ji turi magiškų galių ir dažnai vis prisistato kaip kitas personažas. Remiantis Italų-lietuvių žodynu, šio daiktavardžio atitikmuo yra *fėja*. Be to, žodis *fėja* yra siejamas su gražiomis ir jaunomis merginomis, gyvenančiomis miškuose, kurios gali keisti savo pavidalą bei sugeba daryti stebuklus (VLE 2020). Svarbu pabrėžti, kad norint nustatyti, ar pasitelkus tiesioginį vertimą personažo vardas perteiktas adekvačiuoju ar neadekvačiuoju vertiniu, atsižvelgiama, ar vertime išlaikyta giminė, ar ne pridėta mažybinė priesaga, ar išlaikyta vardo reikšmė ir ar išverstas vardas atitinka darybinę originalo kalbos žodžio struktūrą. Vertime į lietuvių kalbą pasirinkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu) buvo išlaikyta personažo giminė ir perteiktas tekste originalo kalba sukurtas veikėjos įvaizdis. Į lenkų ir į rusų kalbas šis vardas taip pat perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu) – *Wróżka* ir *Фея*.

Apysakoje-pasakoje *Le avventure di Pinocchio* pagrindinį personažą dažnai apgau-
na du gudrūs veikėjai – *Gatto* ir *Volpe*.

3)

Originalo k.	Vertimas į lietuvių k.	Perteikimo būdas
– Guarda me! – disse il Gatto .	– Žiūrėk tu man! – stebėjosi ir Katinas (59).	Tiesioginis vertimas (adekvačiuoju vertiniu)

Vardas *Gatto* yra padarytas iš bendrinio daiktavardžio *gatto* (liet. *katinas*). Tekste originalo kalba šiuo vardu pavadintas vyr. g. personažas, tai nurodo vyr. g. žymima-
sis artikelis *il* ir vyr. g. daiktavardžio galūnė *-o*. Remiantis Italų-lietuvių žodynu, jo atitikmuo yra *katinas*. Pasirinkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu) išlaikyta

personažo giminė bei vardo reikšmė. Verta pridurti, kad toks pats perteikimo būdas pasirinktas ir vertimuose į lenkų bei rusų kalbas: *Kot* ir *Kom*.

Tačiau personažo *Volpe* vardo perteikimas vertime į lietuvių kalbą kelia šiokių tokių abejonių.

4)

Originalo k.	Vertimas į lietuvių k.	Perteikimo būdas
– Guarda me! — disse la Volpe .	– Žiūrėk tu man! – stebėjosi Lapinas (59).	Tiesioginis vertimas (neadekvačiuoju vertiniu)

Vardas *Volpe* yra padarytas iš bendrinio daiktavardžio *volpe* (liet. *lapė*). Tekste originalo kalba šiuo vardu pavadintas mot. g. personažas, tai nurodo mot. g. žymimasis artikelis *la*. Būtina paminėti, kad tekste originalo kalba veikė nuolatos gudrauja, mėgina visokiausiais būdais apgauti medinuką ir jį apvogti. Remiantis Italų-lietuvių žodynu, šio daiktavardžio atitikmuo yra *lapė*. Vertime į lietuvių kalbą perteikta vardo reikšmė, tačiau personažo giminė buvo pakeista, tad vardas perteiktas tiesioginiu vertimu (neadekvačiuoju vertiniu). Viena vertus, vertime buvo išlaikyta vardo reikšmė, nes bendrinis ir mot., ir vyr. g. daiktavardis *lapė* ir *lapinas* yra siejamas su gudrumu. Kita vertus, buvo galima pasirinkti mot. g. daiktavardį, nes lietuviškose pasakose dažniausiai veikia *lapė*, o ne *lapinas*, pavyzdžiui, „Vilkas ir lapė“, „Lapė snapė“, „Žmogus, lapė ir vilkas“, taip pat visiems gerai žinomas palyginimas *gudri kaip lapė*. Manytina, kad buvo galima pasirinkti tiesioginio vertimo (adekvačiuoju vertiniu) būdą ir perteikti personažo vardą kaip *Lapė*, taip būtų buvusi perteikta vardo reikšmė bei išlaikyta personažo giminė. Taip pat ir į lenkų kalbą šis vardas perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (neadekvačiuoju vertiniu) – *Lis*, šitaip neišlaikyta personažo giminė. O į rusų kalbą vardas perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu) – *Auca*, šiuo atveju išlaikyta ir personažo giminė, ir vardo reikšmė.

Kaip minėta, vertime į lietuvių kalbą neretai pasitelktas ir **perkėlimas**. Du *Le avventure di Pinocchio* veikėjai yra pavadinti italų liaudies teatro komedijos – *commedia dell'arte* – personažų, dviejų tarnų *Arlecchino* ir *Pulcinella*, vardais.

5)

Originalo k.	Vertimas į lietuvių k.	Perteikimo būdas
Sulla scena si vedevano Arlecchino e Pulcinella , che bisticciavano fra di loro (...).	Scenoje stovėjo Arlekinas ir Pulčinėla ir kaip paprastai riejos (...). (50).	Perkėlimas (adaptuojant) ir perkėlimas (adaptuojant)

VLE nurodoma, kad *Arlecchino* buvo gudrus tarnas ir intrigantas, vis rezgantis komedijos intrigas, o *Pulcinella* – nerangus, savanaudiškas, gudrus ir vikrus tarnas, ne-

šiojantis įvairiausias kaukes (VLE 2020). Šie personažai pavadinti tokiais vardais dėl to, kad yra komedines situacijas vaidinantys lėlių teatro aktoriai. Perteikiant šiuos du vardus į lietuvių kalbą pasitelktas perkėlimas (adaptuojant), vardai adaptuoti fonetiškai, grafiškai ir morfologiškai. Taip pat ir į rusų kalbą abu vardai perteikti pasitelkus perkėlimą (adaptuojant): *Арлекин* ir *Пулчинелла*. Vertime į lenkų kalbą vardas *Arlecchino* irgi perteiktas pasitelkus perkėlimą (adaptuojant) – *Arlekin*, šis vardas buvo adaptuotas fonetiškai, grafiškai ir morfologiškai, o *Pulcinella* vardas perteiktas tradiciniu atitikmeniu – *Poliszynel*.

Vertime į lietuvių kalbą rečiausiai pasitelktas **modifikavimas**. Šiuo būdu perteikta geriausio *Pinocchio* draugo *Romeo* pravardė.

6)

Originalo k.	Vertimas į lietuvių k.	Perteikimo būdas
(...) ma tutti lo chiamavano col soprannome di Lucignolo (...).	(...) bet visų pravardžiuojamą Džiūsna , (...) (152).	Modifikavimas (grynasis modifikavimas)

Tekste originalo kalba personažo pravardė *Lucignolo* yra padaryta iš bendrinio daiktavardžio *lucignolo* (liet. *dagtis*). Tokia pravarde personažas vadinamas dėl kelių priežasčių: dėl išvaizdos, nes „buvo labai prakaulus, liesas ir pradžiūvęs“ (Collodi 2018: 152), ir dėl charakterio, nes „buvo nutrūktgalvis kaip reta, smarkiausias mokyklos patrakėlis“ (Collodi 2018: 152). Į lietuvių kalbą *Lucignolo* išverstas *Džiūsna*. Remiantis DLKŽ, džiūsna yra „liesas, sudžiūvęs žmogus“ (DLKŽ 2015). Pasirinktu atitikmeniu atspindėta tik personažo išvaizda, o charakterio savybės nebuvo perteiktos, be to, pravardė *Džiūsna* darybine struktūra visai nepanaši į originalo kalbos pravardę, tad ji buvo perteikta grynojo modifikavimo būdu. Nors pasirinkus tokį perteikimo būdą buvo išlaikyta tik viena iš personažo savybių – liesumas, teksto originalo kalba prasmė nenukenčia, nes toliau kūrinyje rašoma, kad šis berniukas buvo nutrūktgalvis ir labai patrakęs. Taip pat ir vertime į lenkų kalbą pasirinktas grynasis modifikavimas – *Patyk* (liet. *lazda*), pasitelkus šį būdą, kaip ir lietuvių kalboje, atspindėta personažo išvaizda, bet neperteiktas jo charakteris. O į rusų kalbą vardas perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu) – *Фитиль* (liet. *dagtis*). Šiuo atveju išlaikytos abi savybės: ir charakterio, ir išvaizdos.

Apibendrinant verta pridurti, kad vertime į lietuvių kalbą visi vardai buvo adaptuoti. Be to, pabrėžtina, kad pasitelkus tiesioginį vertimą ne visada buvo išlaikyta personažo giminė, tačiau, kita vertus, personažų vardų reikšmės ir personažus apibūdinantys bruožai buvo perteikti tiksliai. O pasitelkus modifikavimą, personažų vardų reikšmės buvo perteiktos iš dalies.

2.2.2. *Personažų vardų perteikimas vertime į lenkų kalbą.* Perteikiant personažų vardus į lenkų kalbą taip pat dažniausiai buvo pasitelktas **tiesioginis vertimas**. Išanalizuokime keletą tiesioginio vertimo pavyzdžių. Tekste originalo kalba personažas vardu *Geppetto* yra pravardžiuojamas *Polendina*.

7)

Originalo k.	Vertimas į lenkų k.	Perteikimo būdas
(...) lo chiamavano col soprannome di Polendina , (...).	Urwiszy z sąsiedztwa nazywały go Mamałygą (...) (7).	Tiesioginis vertimas (adekvačiuoju vertiniu)

Polendina yra senovinis žodžio *polentina* variantas, kuris yra daiktavardžio *polenta* (liet. *kukurūzų košė*) mažybinė forma (Hoepli 2018). Remiantis Didžiuoju italų kalbos žodynu, *polenta* – patiekalas, paruoštas iš kukurūzų miltų (Hoepli 2018). Tokie iš bendrinių daiktavardžių sukurti vardai vertime į lenkų kalbą dažniausiai perteikti pasitelkus tiesioginį vertimą. *Geppetto* pravardę *Polendina* gavo dėl savo išvaizdos, nes jo geltonos spalvos perukas buvo panašus į kukurūzų košę. Kadangi šio personažo pravardė tiesiogiai susijusi su jo išvaizda, vertime svarbu perteikti pravardės reikšmę. Remiantis lenkų kalbos enciklopedija, *mamałyga* – „patiekalas, pagamintas iš kukurūzų miltų arba tirštos virtos košės“ (PWN 2020). Ši pravardė yra semantiškai skaidri ir jos reikšmė tiksliai perteikta tekste lenkų kalba, tad šiuo atveju tiesioginis vertimas (adekvačiuoju vertiniu) pasiteisino. Į lietuvių ir į rusų kalbas vardas perteiktas pasitelkus modifikavimą (generalizaciją): *Kukurūzas* ir *Кукурузная лепёшка* (paž. vert. *bandelė iš kukurūzų miltų*). Pasirinkus šį perteikimo būdą personažo pravardė buvo perteikta bendresnės reikšmės žodžiais, todėl buvo atspindėta tik šio personažo plaukų spalva.

Išnagrinėjime, kaip vertime į lenkų kalbą buvo perteikta dar viena pravardė. Tekste originalo kalba personažas vardu *Antonio* yra pravardžiuojamas *Ciliegia*. Ši pravardė padaryta iš bendrinio daiktavardžio *ciliegia* (liet. *vyšnia*). Daiktavardis *ciliegia* yra mot. g., tai parodo galūnė *-a*, tačiau pravardžiuojamas personažas yra vyras. Meistras gavo tokią pravardę dėl to, kad jo nosies galiukas visą laiką yra violetinės spalvos ir primena vyšnią.

8)

Originalo k.	Vertimas į lenkų k.	Perteikimo būdas
(...) tutti lo chiamavano maestro Ciliegia (...).	(...) zwano go Wisienką (5).	Tiesioginis vertimas (neadekvačiuoju vertiniu)

Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, vertime pasirinktas mot. g. daiktavardis *wisnia* (liet. *vyšnia*)³ ir prie jo pridėta mažiųjų priesaga *-enka*. Kadangi perteikiant pravardę išlaikyta giminė ir perteikta reikšmė, tačiau pridėta mažiųjų priesaga, galima teigti, kad pravardė perteikta tiesioginiu vertimu (neadekvačiuoju vertiniu). Pasirinkus tokį perteikimo būdą, vertime į lenkų kalbą buvo išlaikytas personažą apibūdinantis bruožas. Į lietuvių ir rusų kalbas ši pravardė perteikta pasitelkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu): *Vyšnia* ir *Вишня*. Šitaip buvo perteikta ir pravardės reikšmė, ir personažo giminė.

Vertime į lenkų kalbą gana dažnai pasirinktas ir **modifikavimas**. Aptarkime, kaip perteiktas vardas *Granchio*.

9)

Originalo k.	Vertimas į lenkų k.	Perteikimo būdas
Intanto il combattimento s'inferociva sempre più, quand'ecco che un grosso Granchio , (...).	Wtem z wody wynurzył się wielki skorupiak (...) (82).	Modifikavimas (generalizacija)

Šis vardas yra padarytas iš bendrinio daiktavardžio *granchio* (liet. *krabas*). Tekste originalo kalba vardas yra vyr. g., tai nurodo vyr. g. galūnė *-o*. Remiantis Italų-lenkų kalbų žodynu⁴, šio daiktavardžio atitikmuo yra *krab* (liet. *krabas*), kuris irgi yra vyr. g. Nors lenkų kalboje egzistuoja atitikmuo, vertime pasirinktas bendresnės reikšmės žodis *skorupiak* (liet. *vėžiagyvis*), gyvūno pavadinimas pakeistas tipo, kuriam jis priklauso, pavadinimu. Toks perteikimo būdas kelia abejonių, nes tekste lenkų kalba tikrinis vardas neišlaikomas, vardo reikšmė irgi perteikta netiksliai. Taip pat ir vertime į rusų kalbą vardas perteiktas pasitelkus modifikavimą (generalizaciją) – *рак* (liet. *vėžys*), tikrinis vardas pakeistas bendrinio daiktavardžiu ir perteiktas, kaip ir lenkų kalboje, platesnės reikšmės žodžiu. O į lietuvių kalbą vardas perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu) – *krabas*.

Atliekant tyrimą buvo nustatyta, kad vertime į lenkų kalbą keletą kartų pasirinktas ir **perkėlimas**. Išanalizuokime, kaip buvo perteiktas medinuką išdrožusio meistro *Geppetto* vardas.

³ Čia ir toliau žodžių lenkų kalba vertimai į lietuvių kalbą pateikiami remiantis 2001 m. V. Vaitkevičiūtės Lenkų-lietuvių kalbų žodynu.

⁴ Čia ir toliau žodžių italų kalba vertimai į lenkų kalbą pateikiami remiantis elektroniniu Italų-lenkų kalbų žodynu (<https://www.wordreference.com/plit/>).

10)

Originalo k.	Vertimas į lenkų k.	Perteikimo būdas
Allora entrò in bottega un vecchietto tutto arzillo, il quale aveva nome Geppetto .	Do warsztatu wszedł energiczny staruszek Dżepetto (7).	Perkėlimas (adaptuojant)

*Geppetto*⁵ – vienas iš tradicinio itališko vardo *Giuseppe* (liet. *Juozapas*) variantų. Vardas *Giuseppe* kildinamas iš hebrajų kilmės vardo *Josef*. Kurdamas šio personažo vardą autorius pasirinko mažybinę priesagą *-etto*. Manytina, kad ši forma galėjo būti parinkta stengiantis atskleisti šio personažo charakterį, nes jis yra labai rūpestingas, atsakingas ir geraširdis žmogus, labai mylintis savo sukurtą medinuką. Perteikiant *Geppetto* vardą į lenkų kalbą pasitelktas perkėlimas (adaptuojant). Vardas buvo adaptuotas fonetiškai, grafiškai ir morfologiškai: jis užrašytas lenkiškais rašmenimis pagal apytikslį tarimą (italų kalbos raidė *g*, kuri prieš balses *i* ir *e* tariama kaip *dž*, į lenkų kalbą perteikta dvigarsiu *dź*); be to, lenkų kalbai, kaip ir italų kalbai, būdingas dvigubų priebalsių vartojimas, tad jos buvo išlaikytos ir vertime, taip pat vardas visame tekste yra linksniuojamas. Atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjama apysaka-pasaka skirta vaikams, būtų galima teigti, kad pasitelkus tokį perteikimo būdą buvo išlaikytas originalo kalbos koloritas, bet, kita vertus, teksto lenkų kalba skaitytojas gali neatpažinti, kad priesaga *-etto* yra mažybinė, todėl gali būti nesuprantama kaip mažybinė apibūdinamoji vardo dalis. Taip pat ir į lietuvių bei rusų kalbas šis vardas buvo perteiktas pasitelkus perkėlimą (adaptuojant): *Džepetas* ir *Джепетто*.

Dar vienas perkėlimo atvejis pateiktas 11 pavyzdyje.

11)

Originalo k.	Vertimas į lenkų k.	Perteikimo būdas
(...) un vecchio falegname, il quale aveva nome mastr' Antonio (...).	Naprawdę stolarz miał na imię Antonio (5).	Perkėlimas (išlaikant autentišką formą)

Meistro dailidės, į kurį *Geppetto* kreipėsi pagalbos, vardas *Antonio* yra kilęs iš lotyniško vardo *Antonius*. Be to, *Antonio* yra Italijoje plačiai žinomo šventojo vardas (*Sant'Antonio di Padova*). Šis vardas į tekstą lenkų kalba buvo perkeltas (išlaikant autentišką formą), be to, vardas neadaptuotas morfologiškai, jis nėra linksniuojamas. Lenkų kalboje egzistuoja tradicinis šio itališko vardo atitikmuo – *Antoni*. Galbūt vertėja

⁵ Čia ir toliau, jeigu nenurodyta kitaip, analizuojant personažų vardų kilmę, remiamasi elektroniniu etimologiniu žodynu (<https://www.behindthename.com/>).

nepasirinko tradicinio atitikmens dėl to, kad šioje apysakoje-pasakoje *Antonio* vardu vadinamas dailidė, o ne šventasis. Tuo tarpu į lietuvių ir rusų kalbas vardas perteiktas pasitelkus perkėlimą (adaptuojant): *Antonijus* ir *Антонио*.

Iš analizės paaiškėjo, kad vertime į lenkų kalbą pasirinkus tiesioginį vertimą personažų vardų reikšmės buvo perteiktos tiksliai. Pasitelkus modifikavimą (generalizaciją), būta nemažai netikslumų. Pasirinkus perkėlimą personažų vardai dažniausiai buvo adaptuoti, visgi du vardai buvo perkelti išlaikant autentišką jų formą.

2.2.3. Personažų vardų perteikimas vertime į rusų kalbą. Vertime į rusų kalbą, kaip ir vertimuose į lietuvių ir lenkų kalbas, taip pat dažniausiai pasitelktas **tiesioginis vertimas**. Aptarkime, kaip vertime perteiktas medinuką išdrožusio *Geppetto* namuose gyvenančio *Grillo-parlante*, kuris dažnai pataria ir pamoko pagrindinį apysakos-pasakos veikėją, vardas.

12)

Originalo k.	Vertimas į rusų k.	Perteikimo būdas
– Io sono il Grillo-parlante , e abito in questa stanza da più di cent'anni.	– Я Говорящий Сверчок и живу уже больше ста лет в этой комнате (15).	Tiesioginis vertimas (adekvačiuoju vertiniu)

Vardas *Grillo-parlante* yra sudarytas iš bendrinio daiktavardžio *grillo* (liet. *svirplys*) ir dalyvio *parlante* (liet. *kalbantis*). Tekste originalo kalba šiuo vardu pavadintas vyr. g. personažas, tai nurodo vyr. g. žymimasis artikelis *il* ir vyr. g. daiktavardžio galūnė *-o*. Šis personažas neretai pasirodo tada, kai pagrindinis veikėjas patenka į bėdas, jis bando patarti bei pamokyti medinuką. Kai kurie literatūros kritikai mano, kad šis personažas yra *Pinokio* sąžinės balsas (Urba 1996). Remiantis Italų-rusų žodynu⁶, šio daiktavardžio atitikmuo yra *сверчок* (liet. *svirplys*)⁷, kuris yra vyr. g. daiktavardis, o dalyvio atitikmuo – *говорящий* (liet. *kalbantis*). Vertime į rusų kalbą buvo pasitelktas tiesioginis vertimas (adekvačiuoju vertiniu): buvo išlaikyta personažo giminė bei vardo reikšmė. Taip pat ir į lietuvių bei lenkų kalbas šis vardas perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu): *Kalbantis Svirplys* ir *Gadający Świerzcz*.

Įdomu panagrinėti, kaip buvo perteiktas neigiamo personažo *Serpente* vardas.

⁶ Čia ir toliau žodžių italų kalba vertimai į rusų kalbą pateikiami remiantis 1972 m. N. Skvorzova ir B. Maizel Italų-rusų kalbų žodynu.

⁷ Čia ir toliau žodžių rusų kalba vertimai į lietuvių kalbą pateikiami remiantis 2006 m. E. Galnaitytės Rusų-lietuvių, lietuvių-rusų kalbų žodynu.

13)

Originalo k.	Vertimas į rusų k.	Perteikimo būdas
Aveva veduto un grosso Serpente (...).	Что же он увидел? Гигантскую Змею (...) (65).	Tiesioginis vertimas (neadekvačiuoju vertiniu)

Šis vardas yra padarytas iš bendrinio daiktavardžio *serpente* (liet. *gyvatė*). Tekste originalo kalba šiuo vardu pavadintas vyr. g. personažas, tai nurodo vyr. g. nežymimasis artikelis *un*, nes galūne *-e* gali baigtis tiek vyr., tiek mot. g. daiktavardžiai. Remiantis Italų-rusų žodynu, šio daiktavardžio atitikmuo yra *змея* (liet. *slibinas*) arba *змея* (liet. *gyvatė*). Vertime į rusų kalbą šio personažo giminė nebuvo išlaikyta. Tačiau tiesioginis vertimas (neadekvačiuoju vertiniu) yra motyvuotas, nes labai dažnai rusų pasakose šis personažas yra mot. g., pvz., *Царевна змея* (liet. *Caraitė gyvatė*) ir *Белая змея* (liet. *Balta gyvatė*). Yra labai nedaug rusų liaudies pasakų, kuriose veikia vyr. g. personažas, toks personažas dažniausiai siejamas ne su gyvate, o su trigalviu slibinu, pvz., *Змей Горыныч* (liet. *Slibinas Goriničius*). Taip pat ir į lietuvių kalbą vardas perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (neadekvačiuoju vertiniu) – *gyvatė*. Šiuo atveju irgi neišlaikyta giminė. O į lenkų kalbą šis vardas perteiktas pasitelkus tiesioginį vertimą (adekvačiuoju vertiniu) – *wąż*, išlaikyta ir personažo giminė, ir vardo reikšmė.

Vertime į rusų kalbą neretai pasirinktas ir **perkėlimas**. Išnagrinėkime, kaip perteiktas lėlių teatro direktoriaus *Mangiafoco* vardas.

14)

Originalo k.	Vertimas į rusų k.	Perteikimo būdas
Il burattinaio Mangiafoco (che questo era il suo nome) pareva un uomo spaventoso, (...).	Хозяин кукольного театра Манджафоко (ибо так его звали) (...) (31).	Perkėlimas (adaptuojant)

Vardas *Mangiafoco* yra sudurtinis, sudarytas iš veiksmažodžio *mangiare* (liet. *valgyti*) ir daiktavardžio *foco* (liet. *ugnis*). Šis lėlininkas yra be galo geros ir jautrios širdies, bet labai baisios išvaizdos. Vardas *Mangiafoco* į vertimą rusų kalba buvo perkeltas, jis buvo adaptuotas pagal tarimą ir užrašytas rusų kalbos rašmenimis: *Манджафоко*. Pasirinkus tokį perteikimo būdą vardo reikšmė skaitytojui lieka neaiški. Kadangi šis vardas yra išgalvotas, jį buvo galima perteikti tiesioginiu vertimu (neadekvačiuoju vertiniu) – *Пожиратель огня* (paž. vert. *Ugnį valgantis*) arba *Глотатель огня* (paž. vert. *Ugnį ryjantis*), taip būtų perteikta personažo vardo reikšmė, neišlaikant tik vardo darybos. Šitoks būdas buvo pasitelktas vertime į lenkų kalbą – *Potykaçz Ognia*. O vertime į lietuvių kalbą buvo pasirinktas tiesioginis vertimas (adekvačiuoju vertiniu) – *Ugniarijys*. Šitaip buvo tiksliai perteikta personažo vardo reikšmė, vardu kuriamas personažo įvaizdis bei išlaikyta vardo daryba.

Perteikiant personažų vardus į rusų kalbą rečiausiai pasirinktas, kaip ir vertime į lietuvių kalbą, **modifikavimas**. Jį taikant perteikta vieno iš baisiausių *Le avventure di Pinocchio* personažų – ryklio – pravardė.

15)

Originalo k.	Vertimas į rusų k.	Perteikimo būdas
(...) veniva soprannominato l' Attila dei pesci e dei pescatori.	(...) по справедливости слыла пугалом рыб и рыбаков (137).	Modifikavimas (generalizacija)

Italijoje egzistuoja vardas *Attila*, kuris reiškia „mažasis tėvas“, tačiau nagrinėjamoje knygoje jis pasitelktas kaip pravardė (paž. vert.: buvo pravardžiuojamas žuvų ir žvejų *Atila*). Šis vardas yra mažybinė žodžio *atta* („tėvas“) forma. Šiuo vardu kadaise vadintas Hunų karalius. Jis buvo labai žiaurus ir buvo pravardžiuojamas „Dievo rykšte“ (Treccani 2020). Apysakoje-pasakoje siaubūnas ryklis šitaip pravardžiuojamas dėl nepasotinamo ėdrumo bei plėšrumo. Personažo pravardė atspindi žiaurų jo būdą. Perteikiant šią pravardę vertime į rusų kalbą buvo pasirinktas žodis *пугало* (liet. *baidyklė*), kuris nėra tiesiogiai susijęs su vardu *Attila*, rusų kalbos žodis *пугало* atspindi personažo išvaizdą, o ne charakterį. Be to, vertime pravardė perteikta bendrinio daiktavardžiu. Taip pat ir vertime į lenkų kalbą ši pravardė perteikta pasitelkus modifikavimą (generalizaciją) – *prześladowca* (liet. *persekiotoja*). Nors pravardė perteikta bendrinio daiktavardžiu, žodis *prześladowca* gana tiksliai nusako personažo būdą. O į lietuvių kalbą ši pravardė buvo perteikta pasitelkus perkėlimą (adaptuojant) – *Atila*. Pasirinkus tokį perteikimo būdą personažo pravardė skaitytojui lieka neskaidri.

Iš analizės aiškėja, kad vertime į rusų kalbą pasirinkus tiesioginį vertimą ne visada išlaikyta personažo giminė, tačiau vardų reikšmės perteiktos tiksliai. Pasitelkus perkėlimą, kai kurių vardų reikšmė perteikta tik iš dalies arba visai neperteikta. O pasitelkus modifikavimą personažų vardai dažniausiai buvo generalizuoti.

Išvados

Tekste originalo kalba daugiau nei pusė vardų ir pravardžių yra padaryti iš bendrinių daiktavardžių. Tokie vardai vertimuose į lietuvių, lenkų ir rusų kalbas dažniausiai perteikti tiesioginiu vertimu. Į visas tris kalbas iš bendrinių daiktavardžių padaryti vardai daugiausiai perteikti adekvačiuoju vertiniu, tai reiškia, kad buvo išlaikyta personažo giminė, vardo daryba ir perteikta personažo vardo reikšmė.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tiksliausiai vardai perteikti vertime į lietuvių kalbą. Šiame vertime nebuvo praleistas nė vienas vardas, tik du vardai perteikti bendrinio daiktavardžiu. Perteikiant personažų vardus beveik visada išlaikyta vardo reikšmė ir gi-

minė. Antras pagal personažų vardų perteikimo tikslumą – vertimas į rusų kalbą. Šiame vertime nė vienas vardas nebuvo praleistas, tačiau būta atvejų, kai išgalvoti ir tradiciniai vardai perteikti bendrinio daiktavardžiu. Be to, kai kurie vardai perteikti netiksliai, nes neišlaikyta vardo reikšmė arba personažo giminė. Trečias pagal personažų vardų perteikimo tikslumą – vertimas į lenkų kalbą. Šiame vertime buvo praleisti keturi vardai, keturiolika tikrinių vardų perteikti bendriniais daiktavardžiais. Perteikiant personažų vardus būta ir netikslumų, nes vertime dažnai neišlaikyta vardo giminė, o kartais pa-keista ir tekste originalo kalba esančių personažų vardų daryba.

Šį tyrimą būtų galima tęsti į analizę įtraukiant daugiau kalbų, nes Carlo Collodi'io apysaka-pasaka *Le Avventure di Pinocchio* yra daugiausia kartų pasaulyje išversta nereliginė knyga (UNESCO 2018).

Šaltiniai

- Collodi, Carlo. 1983. *Le avventure di Pinocchio: Storia di un burattino*. Pescia: Fondazione Nazionale Carlo Collodi (PDF).
- Collodi, Carlo. 2002. *Pinokio*. Kraków: Zielona Sowa (vertė Halina Koziol).
- Collodi, Carlo. 2018. *Pinokio nuotykių: Medinuko istorija*. Vilnius: Nieko rimto (vertė Audrius Musteikis).
- КОЛЛОДИ, Карло. 2005. *Приключения Пиноккио: История деревянного человечка*. Ростов-на-Дону: Книга (vertė Emanuel'is Kanakevich'ius).

Literatūra

- Bertills, Yvonne. 2003. *Beyond Identification. Proper Names in Children's Literature*. Tavastg: Abo Akademi University Press (PDF).
- Butkus, Alvydas. 1995. *Lietuvių pravardės*. Kaunas: AESTI.
- Fernandes, Lincoln. 2006. Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play. *New Voices in Translation Studies* 2. 44-57.
- Jakaitienė, Evalda. 2009. *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kalashnikov, Alexander. 2006. Translation of Charactonyms from English into Russian. *Translation Journal*, vol. 10, no. 3. <https://www.translationdirectory.com/article1119.htm> (žiūrėta 2020-11-03).
- Łukaszewicz, Justyna 2018. Parateksty polskich przekładów Pinocchia. *Przypisy tłumacza*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 229-243.
- Pažūsis, Lionginas. 2014. *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla (PDF).
- Urba, Kęstutis. 1996. Pinokio nuotykių – didaktikos linksmybė. <https://rubinaitis.lnb.lt/index.php?1798364704> (žiūrėta 2020 11 03).
- Van Coillie, Jan, Verschueren, Walter P. 2006. *Children's Literature in Translation. Challenges and Strategies*. Manchester: StJ.

Žodynai ir enciklopedijos

- eDLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas internete: [https://www.xn--ratija-ckb.lt/?act=search&f%5Bq%5D=d%C5%BEi%C5%ABsna&f%5Bpublishing_from%5D=&f%5Bpublishing_to%5D=.](https://www.xn--ratija-ckb.lt/?act=search&f%5Bq%5D=d%C5%BEi%C5%ABsna&f%5Bpublishing_from%5D=&f%5Bpublishing_to%5D=)
- Etimologijos žodynas internete: <https://www.behindthename.com/>.
- Galnaitytė, Elzė. 2006. *Rusų–lietuvių, lietuvių–rusų kalbų žodynas*. Vilnius: Žodynas.
- Hoepli – Didysis italų kalbos žodynas internete: <https://dizionari.repubblica.it/Italiano/P/polenta.html> (žiūrėta 2020 11 03).
- Italų–lenkų kalbų žodynas internete: <https://www.wordreference.com/plit/>.
- Pažūsis, Lionginas ir kt. 2014. Vertimo studijų žodynas, Vilnius: Lodvila.
- Petrauskas, Valdas V. 2002. *Italų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Žodynas.
- PWN – Visuotinė lenkų kalbos enciklopedija internete: <https://sjp.pwn.pl/sjp/antroponim;2550253.html>.
- Skvorszova, Nadezda, Maizel, Boris. 1972. *Dizionario italiano-russo. II edizione*. Mosca: Casa editrice „Enciclopedia Sovietica“.
- Treccani – Italų kalbos žodynas internete: <http://www.treccani.it/>.
- UNESCO http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/international-years/sids-2014/single-view-sids-2014/news/italian_embassy_in_zimbabwe_translates_pinocchio_into_shona/.
- Vaitkevičiūtė, Valerija. 2001. *Lenkų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mintis.
- VLE – Visuotinė lietuvių enciklopedija internete: <https://www.vle.lt/>.